

РЕЦЕНЗІЯ

на навчальний посібник

Гострі респіраторні вірусні інфекції : навч. посіб. / [М.А. Андрейчин, В.П. Малий, Л.Я. Ковальчук та ін.]; за ред. М.А. Андрейчина, В.П. Малого. –

Тернопіль: Укрмедкнига, 2011. – 304 с.

Грип та інші гострі респіраторні вірусні інфекції (ГРВІ) в теперешній час займають ключове місце в загальній структурі інфекційної патології і становлять в ХХІ столітті не менш як 80–90 % всієї інфекційної захворюваності сучасної людини. Зараження при повітряно – краплинному механізмі захворювання які характерні для ГРВІ, відбуваються вельми легко. Тому інфекційні захворювання респіраторного тракту і є найбільш розповсюдженими, та якщо ще враховувати здатність вірусів грипу А спричиняти періодично виникнення епідемій й навіть пандемій, можна стверджувати, що вони є не лише медичною, але також соціальною проблемою світового масштабу. Дійсно, у період типової грипозної епідемії хворіє від 5 до 20 % усього населення планети. В Україні за останні роки реєструється щорічно не менш як 10 – 15 млн хворих на гострі респіраторні захворювання, у тому числі й на грип. Все перераховане робить проблему ГРВІ дуже актуальною як для медичних працівників, так і для широких кіл населення. У зв'язку з цим треба вельми привітати вихід у світ навчального посібника «Гострі респіраторні вірусні інфекції» за редакцією члена – кореспондента НАМН України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора медичних наук, професора М.А. Андрейчина і доктора медичних наук, професора В.П. Малого. Цей навчальний посібник рекомендовано до друку ЦМК з вищої медичної освіти МОЗ України для студентів вищих медичних навчальних закладів III - IV рівнів акредитації, інтернів і клінічних ординаторів (лист № 23–0–25/328 від 21.09.2010 р.). Сама книга надрукована в Тернопільському державному медичному університеті видавництвом «Укрмедкнига» в 2011 році.

Зміст рецензуємої книги включає перелік умовних скорочень, передмову, а також розділи, які характеризують грип, пташиний грип, пандемічний грип, групу інших ГРВІ, недиференційовані гострі респіраторні захворювання (ГРЗ). При кінці навчального посібника розміщено список використаної літератури, а також додатки. Весь текст навчального посібника займає 304 сторінки.

У передмові рецензуємої книги підкреслюється надзвичайна клінічна актуальність проблеми ГРВІ. Здатність вірусів грипу та деяких інших ГРВІ швидко змінювати внаслідок мутацій свій генетичний апарат значно утруднює як лікування, так й особливо ефективну специфічну профілактику цих захворювань. В той же час на сьогодні не існує яких-небудь чітких рекомендацій щодо лікування ГРВІ, між тим як у світі застосовують сотні лікарських препаратів різних фармакологічних фірм. Незважаючи на те, що сучасні лікарські препарати дозволяють значно підвищити рівень імунобіологічних резервів організму й утворити бар'єр на шляху вірусів, проблема грипу та інших ГРВІ ще далека від остаточного рішення, що й акцентується в передмові книги. Тому дуже важливо, що в посібнику наведені найсучасніші дані, які стосуються питань етіології, епідеміології, патогенезу, клініки, діагностики, лікування й профілактики сезонного і пандемічного грипу та інших ГРВІ.

Перший розділ рецензуємого навчального посібника присвячено грипу. На наш погляд, краще б було розпочинати цей розділ з дефініції грипу, а не з

етіології. Однак на то була воля авторів книги, й вони мають на це повне право. Етіологія грипу висвітлена авторами посібника вельми ретельно. Підкреслюється, що збудники грипу належать до родини ортоміксовірусів і є пневмотропними вірусами. На сторінці 9 посібника розміщений рис. 1, присвячений схематичній будові вірусу грипу. Далі розповідається про гемаглютинін і нейрамінідазу, які є факторами агресії вірусу грипу. Як відомо, віруси, які уражають людину, містять гемаглютиніни 3 типів і нейрамінідазу 2 типів. Інші антигени характерні для вірусів грипу тварин (свиней, собак, коней, багатьох видів птахів та інш.).

Далі у книзі йдеться про віруси грипу А, їх класичні очаги та можливі природні резервуари, пандемії та епідемії людини, антигенні зміни, сегментовані геноми, чутливість вірусів грипу до ремантадину та занамівіру, а також поверхневі глікопротеїни.

Про епідеміологію грипу розповідається на стор. 20-25 рецензуємого навчального посібника. На рис. 5 (стор. 22) представлені данні щодо механізмів імунної відповіді при грипі. Підкреслюється, що для спостереження за грипом у масштабі всієї планети на Міжнародній конференції в Копенгагені Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) ухвалила рішення щодо створення спеціальної мережі лабораторій для вивчення вірусу грипу. За програмою ВООЗ у спостереженні за грипом беруть участь 110 національних лабораторій більш ніж 80 країн, завданням яких є виділення вірусу грипу від хворих, попередня характеристика ізолятів та їхня передача в один із центрів ВООЗ для подальшого більш детального дослідження. На основі аналізу даних про час і місце циркуляції тих чи інших підтипів вірусів грипу, спеціальний підрозділ ВООЗ надає рекомендації щодо профілактики, лікування та запобігання поширенню грипу в кожному наступному сезоні. Така глобальна система забезпечує Всесвітній центр грипу в Лондоні й відповідні міжнародні лабораторії штамами вірусів грипу для вивчення еволюції цих збудників в масштабах усієї нашої планети, а також дозволяє здійснювати вибір штампів для розробки сучасних вакцин.

Патогенез грипу висвітлюється авторами книги на стор. 25-37. Розповідається про вхідні ворота для вірусів грипу, механізми захисту людини (перша їхня ланка – система неспецифічних антиінфекційних факторів), патогенетичні механізми формування токсикозу при грипі, другу ланку специфічного захисту (інтерферони, циркулюючі антітіла класів Ig M, Ig G, Ig E, температурна реакція). Як відомо, при грипі розвиваються ранні цитокінові реакції як найшвидша відповідь на проникнення вірусу. Схема неспецифічних та специфічних захисних реакцій організму при грипі розміщена на рис. 6 (стор. 31). Патоморфологія при грипі характеризується дегенеративними процесами в цитоплазмі та ядрах епітеліоцитів, а також іншими патоморфологічними змінами. Про це ретельно розповідається на стор. 36-37 книги. Представлені морфологічні зміни дають можливість зрозуміти читачеві розвиток тих функціональних явищ з боку судинної й нервової системи, які притаманні для клінічної картини грипу.

Клінічна характеристика грипу, як гострого вірусного захворювання з коротким інкубаційним періодом, раптовим початком і циклічним перебігом, що

характеризується загальним інфекційним токсикозом, ураженням верхніх дихальних шляхів і легень, - наведена на стор. 37 – 59 навчального посібника. Йдеться про типовий перебіг класичного грипу: інтоксикаційний, катаральний синдроми, ускладнені форми грипу. Особливості грипу у різних вікових групах висвітлюються на стор. 59 – 61, перебіг грипу і у вагітних – на стор. 61 – 64 книги. Про клінічний перебіг грипу в осіб з метаболічним синдромом, цукровим діабетом, а також про атипові форми грипу розповідається на стор. 64 – 68. Данні щодо діагностики (клінічної та лабораторної) грипа наведені на стор. 68 – 71 навчального посібника.

Розділ книги, присвячений лікуванню хворих на грип, починається з характеристики раціональних підходів до організації амбулаторно-поліклінічного лікування, а також принципів проведення стаціонарного лікування пацієнтів. Мова йдеться про базисну терапію, етіотропне лікування, використання індукторів ендogenousного інтерферону, імуноглобуліни. Лікуванню хворих на тяжкі та гіпертоксичні форми грипу присвячені стор. 99 – 107 книги, про лікування ускладнених форм грипу розповідається на стор. 107 – 114 навчального посібника.

Цінно, що поряд з синтетичними препаратами, автори надають дані що до використання засобів народної медицини українців, особливо стосовно фітопрепаратів.

Надалі розповідь йдеться про правила виписування, реабілітацію й диспансеризацію хворих, а також про профілактику при грипі. Цей розділ книги вельми сучасний, має цікаві інформаційні матеріали в вигляді таблиць й рисунків.

Про пташиний грип (ПГ) розповідається в наступному розділі навчального посібника. Тривалий час вважалося, що вірус ПГ не здатний спричинити захворювання людини, але останніми роками постійно надходить інформація про активізацію циркуляції серед тварин грипозних вірусів – реасортантів, до яких належить цей вірус. Пташиний грип ПГ є типовою емерджентною інфекцією (англ. *emergenci* – непередбачуваний випадок), обумовленою переходом відомого інфекційного збудника на нового хазяїна. Ситуація, що складається з ПГ, є особливим явищем в сучасній епідеміології і потребує глибокого еволюційно – екологічного аналізу та теоретичної інтерпретації. Автори книги у зв'язку з цим положенням привертають увагу читача до етіології, епізоотології та епідеміології, патогенезу ПГ. Особливе місце в навчальному посібнику «Гострі респіраторні вірусні інфекції» займає матеріал про хронологію захворювань на ПГ у людей, а також про клініку, діагностику, диференційну діагностику, лікування та профілактику ПГ. Розділ, присвячений ПГ, має декілька таблиць, цікаві фотоматеріали, які роблять засвоєння наданої інформації (особливо студентами) легкою та зручною.

Про пандемічний грип розповідає наступний розділ рецензуємої книги. Мова йдеться про те, що на сьогодні, в XXI столітті, гостро виникла чергова проблема грипу, викликаного новим вірусом А/Н1N1/Каліфорнія (так званого «свинячого грипу»), що може набути розмахів пандемії. Це теж типова еме-

рджентна інфекція. Автори навчального посібника чітко підкреслюють, що «новий вірус грипу А/Н1N1, який стрімко поширюється планетою, може обмінятися генетичною інформацією з вірусами сезонного й пташиного грипу. Мутації, які виникнуть при цьому, можуть значно підвищити його патогенні властивості й зробити мутантний штаб ще більш агресивним з виникненням тяжких форм інфекції й збільшенням числа летальних наслідків. Пандемія «іспанки» спочатку також, до речі, не викликала занепокоєння, та потім вже стала смертоносною. Немає жодної гарантії, що нинішня ситуація не буде подібною до тієї трагічної» (стор. 168 – 169 рецензуємої книги). В подальшому розділі мова йдеться про етіологію, епідеміологію, патоморфологію, клініку, діагностику, лікування, профілактику пандемічного грипу. Цей розділ книги добре ілюстрований фотознімками, рентгенограмами, рисунками, діаграмами, географічними мапами.

Про інші ГРВІ розповідається на стор. 207 – 251 рецензуемого посібника. У цьому розділі надана характеристика аденовірусної та риновірусної інфекції, парагрипу, респіраторно-синциціальної, метанемовірусної, коронавірусної, бокавірусної інфекції.

Подальший розділ навчального посібника присвячений недиференційованим ГРЗ, які проявляються загальною інтоксикацією різного ступеня вираженості та ураженнями різних відділів респіраторного тракту (ринофарингіт, тонзиліт (ангіна), фарингіт, ларингіт, трахеобронхіт, бронхіт і бронхіоліт). Цінно те, що автори узагальнили наведені матеріали у вигляді спеціальної таблиці 10 «Диференційно – діагностичні ознаки грипу та інших респіраторних інфекцій» (стор. 259 книги), яка дуже інформативна та тому має велике значення для клініцистів, а також для студентів, які вивчають дану тему.

Розділ посібника, що присвячений диференційної діагностиці ГРВІ, включає інформацію про грип, парагрип, аденовірусну інфекцію, респіраторно-синциціально, риновірусну, герпетичну, ентеровірусну, коронавірусну, мікоплазмову інфекцію, кір, краснуху, тяжкий гострий респіраторний синдром, легіонельоз, лептоспіроз, кашлюк та паракашлюк, сибірку, бруцельоз, черевний тиф, висипний тиф, менінгококову інфекцію, гепатит А, ангіну, інфекційний мононуклеоз, ВІЛ – інфекцію, орнітоз, трихинельоз, конго – кримську геморагічну лихоманку.

Список джерел літератури, приміщений в кінці книги, містить 21 інформаційне джерело (17 українською та російською мовами і 4 – англійською мовою). На наш погляд, треба було б дати більш розширений список.

У цілому книга корисна, актуальна. При перевиданні цього навчального посібника треба, на погляд рецензентів, розширити розділи щодо діагностики та лікування грипу і інших ГРВІ в практиці сімейного лікаря, а також реабілітації пацієнтів після перенесеного грипу з наявністю післягрипозної астенії.

Автори книги (а також і рецензенти) сподіваються, що цей навчальний посібник буде дуже корисний не лише для студентів медичних університетів і академій, але також для практичних лікарів та інших фахівців, які займаються проблемами ГРВІ.

В.М. Фролов, заслужений діяч науки і техніки України, д-р.мед.наук, професор

М.О. Пересадін, д-р.мед.наук, професор